

УДК 332.142.4

А. Г. Потапова – кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Оцінка економічного потенціалу Волинського регіону

*Роботу виконано на кафедрі географії
ВНУ імені Лесі Українки*

Розглянуто методологічні засади дослідження чинників формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону та його складових з метою розробки методики та проведення аналізу по виявленню резервів підвищення ефективності його використання. Проведено аналіз основних складових економічного потенціалу Волинської області.

Ключові слова: економічний потенціал, виробничий потенціал, трудовий потенціал, фінансовий потенціал, інвестиційно-інноваційний потенціал, регіон.

Потапова А. Г. Оценка экономического потенциала Волынского региона. Рассмотрены методологические основы исследования факторов формирования, использования и воспроизводства экономического потенциала региона и его составляющих с целью разработки методики и проведения анализа по выявлению резервов повышения эффективности его использования. Проведен анализ основных составляющих экономического потенциала Волынской области.

Ключевые слова: экономический потенциал, производственный потенциал, трудовой потенциал, финансовый потенциал, инвестиционно-инновационный потенциал, регион.

Potapova A. G. Estimation of the Economic Potential of Volyn Region. The essence of methodological principles of examined investigational factors of forming, use and recreation of economic potential of region and his components in particular with the purpose of development of methods and realization of analysis on the exposure

of backlogs of increase of efficiency of his use. Analysed basic constituents of economic potential of the Volyn region.

Key words: economic potential, productive potential, labour potential, financial potential, investment and innovative potential, region.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах становлення ринкової економіки, зміцнення ринкових відносин в країні, постає питання вивчення закономірностей формування та використання економічного потенціалу регіону.

Успішне функціонування регіону можливе за умови глибоких знань про наявні ресурси, їх економічну оцінку та визначення чинників, які впливають на формування та використання ресурсної бази. Поліпшення соціально-економічного становища регіону, прогнозування розвитку сфер економічної діяльності і міжгалузевих комплексів можливе при належному використанню економічного потенціалу регіону. Саме тому, при всій складності й багатоаспектності регіональної проблематики, одним з найбільш важливих сучасних напрямків аналізу є розробка науково-методичних підходів до оцінки економічного потенціалу регіону та ефективності його використання.

Існуюча науково-методична база недостатня через відсутність загальновизнаної методики комплексної оцінки економічного потенціалу регіону, а також методики інтегральної оцінки ефективності його використання. Крім того, не проводився системний аналіз взаємозв'язків між складовими елементами економічного потенціалу, не враховувався вплив на інтегральний рівень його використання. Тому деякі аспекти проблеми комплексної оцінки економічного потенціалу регіону та інтегральної оцінки ефективності його використання вимагають подальшого теоретичного й методичного обґрунтування. У зв'язку з цим тема, присвячена дослідженню економічного потенціалу регіону та ефективності його використання, є актуальною.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Вітчизняною суспільно-географічною та економічною наукою нагромаджено чималий досвід із розробки теоретичних і методологічних основ дослідження питань економічного потенціалу регіону. Аналізом проблем пов'язаних з оцінкою окремих складових елементів економічного потенціалу, ефективності їх використання й розробкою теоретико-методичних та методологічних основ вивчення даного питання займалися багато учених. Серед робіт вітчизняних учених щодо дослідження економічного потенціалу є праці таких економістів, як А. Задоя [7], С. Мочерного [8] та інших. Крім того, аналізу природного потенціалу присвячені праці В. Руденка [9], трудового потенціалу – В. Врублевського, І. В. Маринич [1].

Значний внесок у розробку теоретичних основ географічного вивчення зробили Б. М. Данилишин [3], Д. В. Клиновий [2], О. Климахіна [3], Т. В. Пепа [2], В. П. Руденко [9], О. М. Тищенко [5] та ін.

Одним з радянських економістів, який займався проблемою сутності та структури економічного потенціалу був Б. М. Мочалов [4]. При оцінці вартості економічного потенціалу він пропонував розглядати її як суму вартості витрат минулої праці у вигляді основних виробничих фондів та матеріальних витрат, які входять до складу валового суспільного продукту, а також витрат праці на створення національного доходу плюс вартісна оцінка природних ресурсів. Цей підхід до розрахунку економічного потенціалу притаманний для поглядів соціалізму: при збільшенні розмірів і темпів зростання потенціалу країни, швидше зростає національний дохід, його фонди споживання та накопичення, які визначають рівень народного споживання та темпи розширеного відтворення.

З переходом України до ринкових відносин змінилися підходи до оцінки економічного потенціалу. Серед класичних підходів - ресурсний підхід до визначення економічного потенціалу як економічної оцінки окремих видів ресурсів: землі, води, лісу, корисних копалин.

В економіці досліджуються різноманітні методологічні підходи до оцінки природних ресурсів. В залежності від завдання оцінки їх класифікують за такими

групами: затратний підхід; результативний підхід; затратно-ресурсний підхід; рентний підхід; відтворювальний підхід; монопольно-відомчий підхід [12].

О. Ф. Балацький при розгляді структури економічного потенціалу виділяє в його складі активну та пасивну частини в залежності від ступеня залучення в господарський оборот. Активна частина економічного потенціалу являє ресурси, які на момент обліку залучені в економічну діяльність. Пасивна частина представлена економічними ресурсами, які є наявними, врахованими, але не задіяні в державному обороті [2].

Дослідженням методик оцінки економічного потенціалу регіону займався О. М. Тищенко [11]. Він розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР з урахуванням впливу складових його елементів, яка ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності [11].

Климахіна О. М. пропонує розглядати вимірювання економічного потенціалу як різницю між об'ємами виробництва у період підйому та спаду, використовуючи ланцюжок складових елементів: товар – група товарів – підприємство – регіон [6].

Мета дослідження – проаналізувати сутність економічного потенціалу, визначити його внутрішню структуру, шляхи комплексного використання та вдосконалення наявного економічного потенціалу і його нарощування у майбутньому. У процесі дослідження розв'язувалися такі **завдання**:

- з'ясувати основні методологічні принципи дослідження сутності економічного потенціалу;
- комплексно проаналізувати структуру економічного потенціалу;
- провести оцінку Волинської області за окремими складовими її потенціалу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Аналіз й узагальнення результатів теоретичних досліджень і підходів вітчизняних і закордонних вчених в області визначення поняття „економічний потенціал

регіону” (ЕПР) дозволив виявити значні розходження в його трактуванні, розумінні сутності, виділенні складових елементів. Традиційне класичне значення терміну „потенціал” (від латинського слова „potentia”) означає потужність, приховані можливості. Аналіз існуючого різноманіття трактувань дозволив К. В. Давискібі дати своє визначення даному поняттю, а саме: економічний потенціал регіону – це сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку [2].

В залежності від завдань дослідження можна розглядати ресурсну, функціональну, ресурсно-цільову або інші концепції. Відповідно до цього розглядаються процеси його формування та розвитку.

В. І. Талах виокремлює наступні укрупнені групи методологічних концептуальних засад формування та використання економічного потенціалу регіону: властивості, закономірності, загальні економічні закони, принципи та фактори [10].

Спроби вирішення проблеми оцінки потенціалу на різних рівнях призвели до появи різноманітних визначень, але саме економічний потенціал регіону об’єднує усі його складові з метою підвищення ефективності його використання на даній території. Враховуючи завдання даного дослідження, можемо зазначити, що економічний потенціал регіону – це сукупна здатність регіональних ресурсів у забезпеченні суспільного виробництва з максимальними можливостями їх обсягу.

Більшість авторів у структурі економічного потенціалу виділяють такі його елементи: природно-ресурсний, трудовий, виробничий, інвестиційно-інноваційний та фінансовий потенціал. Взаємодія цих потенціалів відбувається в середовищі, де має місце загальний вплив виробництва на навколишнє природне середовище. Тобто сума локальних потенціалів впливає на діяльність усіх галузей економіки.

Для успішного просування країни шляхом ринкових реформ важливо застосовувати принцип комплексного використання економічного потенціалу регіону, який базується на комплексному використанні природних ресурсів і їх відходів, трудових, фінансових ресурсів та основних засобів виробництва. Соціально-економічний розвиток регіону на основі комплексного та більш повного використання економічного потенціалу ґрунтується на поєднанні існуючої бази, ринкової спеціалізації і новітніх потреб провідних галузей виробництва та інфраструктури, в основі яких враховується економічний потенціал регіону [10].

На формування і розвиток економічного потенціалу окремого регіону впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, а саме: політичні, економічні та соціальні умови. На функціонування економічного потенціалу впливають: політична структура, податкове законодавство, антимонопольне та державне регулювання, рівень інфляції і безробіття, валовий національний продукт, наявність та рівень товарного дефіциту, стан доходів та купівельна спроможність населення, структурні зміни у виробництві та інші фактори.

Для виконання даного дослідження були виокремлені методи, адаптовані до наявних офіційних статистичних даних головного управління статистики Волинської області та Держкомстату України.

Використовуючи науково-методичні основи оцінки економічного потенціалу на регіональному рівні, проведемо оцінку Волинської області за окремими складовими її потенціалу (табл. 1).

До складу Волинської області входить 16 районів, на території яких розташовано 11 міст, з яких 4 обласного значення, 22 селища міського типу, 1053 сільських населених пункти.

Волинська область розвивається як аграрно-індустріальний регіон. За 2008-2010 рр. обсяг виробленої продукції в промисловості перевищив цей показник у сільському господарстві і становив 62,7 % від сукупного обсягу (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних складових економічного потенціалу Волинської області*

Показники	2008 р.	2009 р.		2010 р.	
	Сума	Сума	у % до попереднього року	Сума	у % до попереднього року
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	12784	12225	86,0	12090	98,9
Виробничий потенціал					
Засоби виробництва, млн. грн.	30796	34569	112,3		
Продукція промисловості, млн. грн.	9336	6548	70,1	8090	124,5
Продукція сільського господарства, млн. грн.	2951	2960,1	100,3	3003,7	101,8
Імпорт товарів і послуг, млн. грн.	1307,7	427,7	33,0	523,9	135,5
Інвестиційно-інноваційний потенціал					
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	3489	2415	62,3	1949	70,0
Прямі іноземні інвестиції в область, млн. дол. США	392,4	269,2	68,6	332,4	123,5
Обсяг науково-технічних робіт, виконання власними силами, млн. грн.	15,2	20,4	134,2	20,7	101,5
Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості, млн. грн.	232,9	454,9	195,3	88,8	19,5
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.,					
- що є новою для ринку	2942,7	8,4	0,3	24,1	286,9
- що є новою для підприємства	99,6	2130,8	2139,3	50,9	2,4
Трудовий потенціал					
Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	478,2	472,5	98,8	474,1	100,3
Усього зайнято населення, тис. осіб	438,6	428,0	97,6	433,6	101,3
Кількість зареєстрованих громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, осіб	25299	12828	50,7	13505	105,3
Потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, осіб	2034	1009	49,6	820	81,3
Середньорічна кількість найманих працівників, осіб	35157	23719	67,5	24363	102,7
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	1380	1427	103,5	1692	123,2
Оборотні активи, млн. грн.	21990	23465	106,7	22874	97,5
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування					
- прибуток, млн. грн.	889,3	716,5	80,6	1576,5	220,0
- збиток, млн. грн.	2037,4	1467,4	72,0	1335,5	91,0
Наявний дохід населення, млн. грн.	14662	15177	103,5	19194	126,5

*Розраховано і складено за даними головного управління статистики у Волинській області

Промисловість спеціалізується на виробництві автомобілів, підшипників, приладів, засобів автоматизації і запасних частин до них, видобутку кам'яного вугілля і торфу, виробництва меблів, цукру і тваринницької продукції.

Для області характерне зосередження її виробничого потенціалу в промислових вузлах: Луцькому, Ковельському, Нововолинському, а також в агропромислових об'єднаннях і комплексах.

У загальнодержавному поділі на частку промислового комплексу області припадає 0,8 % реалізованої промислової продукції. В обсязі галузей виробництва України питома вага виробництва електроенергії області відповідно займає 0,5 %, металургійного виробництва та виробництво металевих виробів – 0,1 %, машинобудування – 0,4 %, легкої промисловості – 1,3 %, харчової промисловості – 1,6 %.

Виробництво промислової продукції в області зросло більш, як на чверть (по Україні – на 11 %). За темпами зростання промислової продукції Волинь посіла 3 місце серед регіонів України.

Нарощення обсягів відбулось у всіх основних видах діяльності. Найбільший вплив на зростання промислового виробництва мало збільшення випуску продукції у переробній промисловості, а саме у машинобудуванні та виробництві харчових продуктів та напоїв, де зосереджено понад половину обсягів промислової продукції області.

У виробництві харчових продуктів та напоїв випуск продукції в цілому зріс на 23 %. При цьому виробництво цукру з буряків, кормів для сільськогосподарських тварин та свійської птиці, круп, шоколадних цукерок, свіжої чи охолодженої свинини, м'яса і субпродуктів свійської птиці нарощено в 2,2 – 1,1 раза.

На зростання обсягів виробництва у машинобудуванні, найбільше вплинули результати роботи ДП „Автоскладальний завод №1” ПАТ „Автомобільна компанія „Богдан моторс”, ПАТ „СКФ Україна”, товариств з обмеженою відповідальністю „Кромберг енд Шуберт” та „Хан-Електробау Україна”.

У решті галузей переробної промисловості зростання виробництва становило від 37 % (целюлозно-паперове виробництво) до 7 % (легка промисловість). Зокрема, у целюлозно-паперовому виробництві значно більше випущено паперу та картону, коробок, ящиків з гофрованих паперу та картону, в обробленні деревини та виробництві виробів з неї – вікон, дверей, деревостружкових плит, виробництві будматеріалів – мінеральної вати, у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – послуг з вилівки сталі, кування, штампування, карбування та фасонування, у легкій – постільної білизни, синтетичних штапельних тканин, деяких швейних виробів з асортименту верхнього жіночого та чоловічого одягу (робочих комплектів і костюмів, брюк, сорочок тощо).

У добувній промисловості зростання обсягів майже на чверть зумовлено збільшенням видобутку вугілля та нарощення виробництва торф'яних брикетів, напівбрикетів.

Торік підприємства області реалізували продукції на суму 7,4 млрд грн, що в розрахунку на одного жителя становить 7 тис. грн.

Трудовий потенціал характеризується поєднанням кількісних і якісних ознак. Динаміка цих показників говорить про нестабільність ринку праці області та негативну його тенденцію. На 1 січня 2011 р. в області проживало 1037,1 тис. осіб, з них 537,0 тис. осіб мешкало у містах, 500,1 тис. осіб – у сільській місцевості. Упродовж 2010 року чисельність наявного населення збільшилася на 0,4 тис. осіб. Загальне збільшення населення відбулося за рахунок природного приросту, який становив 486 осіб (0,4 особи на 1000 жителів). Чисельність економічно активного населення області скоротилася на 4,1 тис. осіб.

Прискоренню економічного розвитку регіону сприяє інвестиційно-інноваційний потенціал. Суб'єктами господарювання у розвиток економіки області за рахунок усіх джерел фінансування за 2010 р. вкладено 2 млрд грн капітальних інвестицій. Понад 86 % становили інвестиції в основний капітал, обсяги яких скоротилися порівняно з попереднім роком на 30 %. Одним з вагомих

джерел інвестування, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 47 % загального обсягу капіталовкладень. Майже 27 % становлять кошти населення, витрачені на будівництво власного житла. Частка коштів, виділених з Державного і місцевих бюджетів становила 17 %. Близько третини всіх інвестицій в основний капітал направлено у розвиток промисловості. Негативною є також і динаміка інноваційного забезпечення області. У 2010 р. частка підприємств, що впроваджували інновації становила лише 10,3 %, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі продукції області становила тільки 4,2 %.

У 2010 р. іноземними інвесторами вкладено в економіку області майже 20 млн дол. США прямих інвестицій. Загальний обсяг інвестицій з початку інвестування становив понад 344 млн дол. США, або в середньому 333 долари на одного жителя. Іноземні інвестиції здійснювали партнери з 36 країни світу. Основними країнами-інвесторами є Польща, Кіпр, на які припадає 74 % загального обсягу. Найбільш інвестиційно привабливими були підприємства міст Луцька та Нововолинська, Ковельського і Луцького районів.

Понад три чверті внесеного з початку інвестування іноземного капіталу зосереджено в установах, що здійснюють фінансову діяльність, на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв, оброблення деревини та виробництва виробів з неї та машинобудування.

На розвиток регіону також впливає зовнішньо-економічна діяльність. За даними Держмитслужби України, господарюючі суб'єкти області експортували товарів на 434,8 млн дол. США, імпортували – на 571,5 млн дол. США, що відповідно на 36,3 % і на 33,6 % більше, ніж у 2009 р. Зовнішньоторговельні операції товарами здійснювались з партнерами 91 країни світу. Експорт послуг у 2010 р. становив 29,1 млн дол. США, що на 57,9 % більше, ніж торік, імпорт – відповідно на 21 % і 27,5 млн дол. США. Перевищення експорту над імпортом дало позитивний результат зовнішньої торгівлі послугами в сумі 1,6 млн дол. США, проти від'ємного у 2009 р. в сумі 4,3 млн дол. США.

Основними проблемами формування економічного потенціалу регіону на даний час є:

- нераціональне використання наявних ресурсів;
- низька ефективність виробництва;
- переважна спеціалізація держави на галузях важкої промисловості;
- недостатня привабливість регіону для іноземних інвесторів внаслідок відсутності стабільної економічної політики;
- відсутність кредитування сільськогосподарських підприємств регіону та інші.

Ці та інші проблеми негативно впливають на процеси формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону як в цілому, так і окремих його складових.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що урахування запропонованих складових потенціалу регіону в управлінні економічним потенціалом території може сприяти формуванню раціональної та збалансованої просторової структури економіки; розвитку ефективних конкурентоспроможних видів економічної діяльності; раціональному використанню трудових ресурсів, вирівнюванню соціально-економічного розвитку регіону. Перспективи подальших досліджень із цієї проблематики полягають у більш детальному вивченні складових економічного потенціалу регіону, виявленні нових методик для його оцінки.

Література

1. Врублевський В. К. Соціальні аспекти адміністративної реформи в Україні / В. К. Врублевський, І. В. Маринич // Вісник Рівненського державного технічного університету : Зб. наук. праць. – Рівне, 2001. – Вип. 2 (9). – С. 294–301.
2. Гришина Л. О. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку / Л. О. Гришина, Г. В. Єфімова, Н. В. Гришина [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/16.pdf.

3. Данилишин Б. М. Эколого-экономические проблемы обеспечения устойчивого развития производительных сил Украины / Богдан Михайлович Данилишин. – К. : РВПС НАНУ, 1996. – 257 с.
4. Экономический потенциал развитого социализма / [под ред. Мочалова Б.]. – М. : Экономика, 1982. – 278 с.
5. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
6. Климахіна О. М. Використання потенціалу регіонів як чинник підвищення рівня їх пропорційного розвитку : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 „економічна теорія” / О. М. Климахіна. – К. : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2006. – 197 с.
7. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. / [за ред. А. О. Задоя.] – К. : Знання, 2007. – 332 с.
8. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації : монографія / Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Фомішин С. В. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 200 с.
9. Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України : [підручник] / Валерій Руденко. – Чернівці : Зелена Буковина, 1999. – 568 с.
10. Талах В. І. Методологічні засади дослідження чинників формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону / В. І. Талах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icp-ua.com/ru/metodologichni-zasadi-doslidzhennya-chinnikiv-formuvannya-vikoristannya-ta-vidtvorennya-ekonomichnog_02.10.2011.doc.
11. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с.
12. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: навч. посіб. / Хвесик М. А., Горбач Л. М., Пастушенко П. П. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

Адреса для листування:
43021, м. Луцьк, вул. Потапова, 9,
кафедра географії.

Статтю подано до редколегії
15.11.2011 р.